

**INTERNATIONAL JOURNAL
OF LAW, GOVERNMENT
AND COMMUNICATION
(IJLGC)**www.gaexcellence.com/ijlgc**ISU-ISU PENGURUSAN PASANGAN SELEPAS
PERCERAIAN DARIPADA PERSPEKTIF HUKUM ISLAM:
KAJIAN KES DI MALAYSIA***THE MANAGEMENT OF POST-DIVORCE RIGHTS AND
RESPONSIBILITIES FROM THE PERSPECTIVE OF ISLAMIC LAW: A CASE
STUDY IN MALAYSIA*

Atiratun Nabilah Jamil^{1*}, Muhammad Yusri Yusof @ Salleh², Nurhidayah Muhamad Sharifuddin³, Mohd Farhan Abd Rahman⁴, Muhd Imran Abd Razak⁵, Khafizatulnisa' Jaapar⁶

¹ Academy of Contemporary Islamic Studies (ACIS), UiTM Perak Branch, Seri Iskandar Campus, Malaysia

 atiratun1774@uitm.edu.my

 <https://orcid.org/0009-0007-0553-4000>

² Academy of Contemporary Islamic Studies (ACIS), UiTM Perak Branch, Seri Iskandar Campus, Malaysia

 yusri613@uitm.edu.my

 <https://orcid.org/0000-0003-0915-4391>

³ Academy of Contemporary Islamic Studies (ACIS), UiTM Perak Branch, Seri Iskandar Campus, Malaysia

 hidayahsharifuddin@uitm.edu.my

 <https://orcid.org/0009-0006-8794-9842>

⁴ Academy of Contemporary Islamic Studies (ACIS), UiTM Perak Branch, Seri Iskandar Campus, Malaysia

 farhan84@uitm.edu.my

 <https://orcid.org/0000-0002-8522-8252>

⁵ Academy of Contemporary Islamic Studies (ACIS), UiTM Perak Branch, Seri Iskandar Campus, Malaysia

 imranrazak@uitm.edu.my

 <https://orcid.org/0000-0001-8070-868X>

⁶ Academy of Contemporary Islamic Studies (ACIS), UiTM Perak Branch, Seri Iskandar Campus, Malaysia

 khafiz920@uitm.edu.my

 <https://orcid.org/0009-0004-9447-8407>

*Corresponding Author

Article Info:**Article history:**

Received date: 10.08.2026

Revised date: 30.08.2026

Accepted date: 17.09.2026

Published date: 21.09.2026

Abstract:

Perceraian merupakan fenomena sosial yang semakin meningkat di Malaysia dan memberi impak besar kepada struktur keluarga terutamanya kepada bekas pasangan dan anak-anak yang terlibat. Kajian ini bertujuan untuk menganalisis isu-isu pengurusan pasangan selepas perceraian daripada perspektif hukum Islam dengan memberi tumpuan kepada aspek nafkah iddah, mut'ah, hadhanah (penjagaan

To cite this document:

Jamil, A. N., Salleh, M. Y. Y., Sharifuddin, N. M., Rahman, M. F. A., Razak, M. I. A., & Jaapar, K. (2026). Isu-Isu Pengurusan Pasangan Selepas Perceraian Daripada Perspektif Hukum Islam: Kajian Kes Di Malaysia. *International Journal of Law, Government and Communication*, 11(45), 563-573.

DOI: 10.35631/IJLGC.1145036

anak), dan tanggungjawab bekas suami. Menggunakan pendekatan kajian kepustakaan dan analisis dokumen, kajian ini meneliti peruntukan dalam Al-Quran, hadis dan undang-undang keluarga Islam di Malaysia, khususnya Akta Undang-Undang Keluarga Islam (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1984 dan enakmen negeri yang berkaitan. Dapatan kajian menunjukkan bahawa terdapat jurang yang ketara antara peruntukan undang-undang dan pelaksanaan sebenar di lapangan terutamanya berkaitan pembayaran nafkah dan pematuhan perintah penjagaan anak. Kajian ini mencadangkan penambahbaikan mekanisme penguatkuasaan serta kesedaran awam tentang hak dan tanggungjawab pasangan selepas perceraian menurut Islam.

Kata Kunci:

Hadhanah, Hukum Islam, Nafkah, Perceraian, Tanggungjawab Bekas Suami

Abstract:

Divorce is a social phenomenon that is increasingly prevalent in Malaysia and has a significant impact on family structures particularly on former spouses and the children involved. This study aims to analyze issues related to post-divorce management from the perspective of Islamic law with a focus on aspects such as iddah maintenance, mut'ah (consolatory gift), hadhanah (child custody) and the responsibilities of the former husband. Employing a library-based research approach and document analysis, this study examines provisions in the Qur'an, hadith and Islamic family law in Malaysia, particularly the Islamic Family Law (Federal Territories) Act 1984 and relevant state enactments. The findings indicate a significant gap between legal provisions and their actual implementation in practice especially in relation to maintenance payments and compliance with child custody orders. This study proposes improvements in enforcement mechanisms as well as greater public awareness of the rights and responsibilities of divorced couples under Islamic law.

Keyword:

Divorce, Maintenance, Hadhanah, Islamic Law, Malaysia, Responsibilities Of The Former Husband

© The authors (2026). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>), which permits non-commercial re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. For commercial re-use, please contact ijlgc@gaxcellence.com.

Pengenalan

Perceraian merupakan suatu perkara yang diharuskan tetapi dibenci oleh Allah SWT. Sabda Rasulullah SAW: "Perkara halal yang paling dibenci oleh Allah ialah talak" (Abu Daud, no. 2178). Walaupun Islam mengiktiraf perceraian sebagai jalan keluar daripada perkahwinan yang gagal, ia turut menetapkan tanggungjawab yang jelas kepada kedua-dua pihak

terutamanya kepada bekas suami bagi memastikan kesejahteraan bekas isteri dan anak-anak tidak terjejas.

Di Malaysia, kadar perceraian dalam kalangan masyarakat Islam menunjukkan trend peningkatan dari tahun ke tahun. Menurut Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM), kadar perceraian umat Islam di Malaysia telah mencapai paras membimbangkan dengan lebih daripada 50,000 kes perceraian dicatatkan setiap tahun (JAKIM 2022). Fenomena ini bukan sahaja memberi kesan emosi dan psikologi kepada bekas pasangan, malah turut memberi impak negatif kepada perkembangan anak-anak yang terlibat.

Secara perundangannya, urusan perceraian di Malaysia ditadbir oleh peruntukan yang termaktub dalam Akta dan Enakmen Undang-Undang Keluarga Islam di setiap negeri. Peruntukan ini merangkumi prosedur permohonan perceraian, kuasa mahkamah serta syarat-syarat yang perlu dipatuhi oleh pihak-pihak yang terlibat. Selain itu, undang-undang tersebut turut menggariskan aspek berkaitan hak dan tanggungjawab suami isteri selepas perceraian termasuk nafkah, hadanah dan pembahagian harta sepencarian. Pematuhan terhadap kerangka perundangan ini adalah penting bagi memastikan keadilan serta kebajikan semua pihak yang terlibat terus terpelihara.

Justeru itu, kajian ini bertujuan untuk menganalisis isu-isu pengurusan pasangan selepas perceraian daripada perspektif hukum Islam dalam konteks Malaysia semasa serta mencadangkan langkah-langkah penambahbaikan yang relevan untuk dipraktikkan pada masa kini.

Objektif Kajian

Kajian ini mempunyai tiga objektif utama:

- Mengenal pasti isu-isu utama yang dihadapi oleh pasangan selepas perceraian dalam konteks Malaysia.
- Menganalisis peruntukan hukum Islam berkaitan nafkah, hadhanah, dan tanggungjawab bekas suami.
- Mencadangkan penambahbaikan kepada sistem penguatkuasaan undang-undang keluarga Islam di Malaysia.

Sorotan Literatur

Konsep Perceraian dalam Islam

Islam menetapkan bahawa perceraian mestilah dilakukan dengan cara yang baik dan bertanggungjawab. Al-Quran dengan jelas menyatakan dalam Surah Al-Baqarah (2:229): "Talak (yang dapat dirujuk) itu dua kali, (selepas itu suami hendaklah) menahan dengan cara yang sepatutnya atau melepaskan dengan cara yang baik." Ayat ini menjelaskan bahawa perceraian bukanlah suatu tindakan yang boleh dilakukan sewenang-wenangnya. Ia memerlukan pertimbangan yang matang dan tanggungjawab yang berterusan daripada pihak suami.

Para fuqaha' telah membahaskan secara luas tentang hak dan tanggungjawab yang wujud selepas perceraian. Menurut Ibnu Qudamah dalam kitab *Al-Mughni*, bekas suami bertanggungjawab menyediakan nafkah kepada bekas isteri sepanjang tempoh iddah dan juga bertanggungjawab terhadap nafkah anak-anak sehingga mereka mencapai usia baligh bagi lelaki dan berkahwin bagi perempuan (Ibnu Qudamah, t.t.). Perkara ini selari dengan penegasan fuqaha' kontemporari bahawa perceraian tidak memutuskan kewajipan nafkah terhadap anak, malah ia kekal sebagai tanggungjawab undang-undang yang boleh dikuatkuasakan melalui perintah mahkamah. Dalam konteks Malaysia, peruntukan seperti seksyen 59 Akta 303 dan peruntukan seumpamanya dalam enakmen negeri memberi kuasa kepada Mahkamah Syariah untuk memerintahkan nafkah isteri dan nafkah selepas perceraian (Nurul, 2025)

Nafkah Selepas Perceraian

Nafkah selepas perceraian merangkumi beberapa komponen utama. Pertama, nafkah iddah iaitu nafkah yang wajib dibayar oleh bekas suami kepada bekas isteri sepanjang tempoh iddah. Tempoh iddah bagi wanita yang diceraikan ialah tiga kali suci bagi yang masih haid, tiga bulan bagi yang telah putus haid dan sehingga melahirkan anak bagi yang hamil (*Al-Baqarah*: 228). Kedua, *mut'ah* atau pemberian saguhati perceraian yang merupakan pemberian sukarela oleh bekas suami sebagai pampasan dan penghormatan kepada bekas isteri. Ketiga, nafkah anak yang merupakan tanggungjawab berterusan bekas suami terhadap anak-anak hasil perkahwinan tersebut.

Kajian oleh Raihanah (2019) mendapati bahawa ramai bekas isteri menghadapi masalah untuk mendapatkan nafkah iddah dan nafkah anak daripada bekas suami mereka. Situasi ini diburukkan lagi dengan kelemahan mekanisme penguatkuasaan mahkamah Syariah yang sering kali tidak dapat memaksa bekas suami untuk mematuhi perintah nafkah. Selain itu, Mohd Afiq Najhan Mahamad Isa (2023) dalam kajiannya juga mendapati bahawa tunggakan nafkah selepas perceraian boleh mencecah hingga puluhan ribu ringgit bagi satu kes. Perkara ini mewujudkan beban kewangan besar kepada ibu tunggal dan anak-anak akibat kegagalan bekas suami melaksanakan kewajipan nafkah. Dalam pada itu, laporan akhbar juga menunjukkan bahawa wanita B40 khususnya berdepan halangan pengetahuan, birokrasi dan tekanan sosial apabila cuba menuntut hak nafkah, harta sepencarian dan hak kewangan lain selepas perceraian (Bernama, 2025)

Hadhanah (Penjagaan Anak)

Hadhanah merujuk kepada hak dan tanggungjawab menjaga, memelihara dan mendidik anak-anak selepas perceraian. Dalam hukum Islam, hak hadhanah bagi kanak-kanak yang masih kecil diberikan kepada ibu. Walaupun begitu hak ini tertakluk kepada beberapa syarat seperti ibu mestilah seorang Muslim, berakal waras dan mampu menjaga anak (*Al-Jaziri*, 2003). Hukum fiqh juga mengiktiraf bahawa kepentingan terbaik anak (*maslahah al-mahdhun*) menjadi pertimbangan utama. Hak hadhanah ini boleh beralih kepada pihak lain jika syarat-syarat tidak lagi dipenuhi.

Isu hadhanah menjadi semakin kompleks dalam konteks Malaysia moden di mana ibu bapa bekerja, mobiliti sosial yang tinggi dan perkahwinan campur antara kaum turut mempengaruhi keputusan mahkamah. Kajian Ahmad Hidayat dan Nurul Huda (2021) menunjukkan bahawa konflik hadhanah sering berlaku apabila bekas suami enggan mematuhi perintah mahkamah berkaitan hak lawatan (*visitation rights*) ibu atau sebaliknya termasuklah masalah seperti lokasi

lawatan yang tidak jelas, jadual lawatan yang tidak dihormati atau tindakan menghalang lawatan oleh pihak yang mendapat hak hadhanah.

Dalam rayuan kes Zainab Zakaria lwn Abu Hanifah Ros, mahkamah menegaskan hak lawatan sebagai hak yang bergandingan dengan hak penjagaan dan menegur pihak-pihak yang gagal mematuhi perintah lawatan walaupun hak jagaan diberikan kepada satu pihak (Rayuan Terhadap Perintah Hak Jagaan Anak, 2025). Dalam sesetengah kes, mahkamah juga boleh mengehadkan atau menyelia hak lawatan (*supervised visitation*) demi menjaga keselamatan fizikal dan emosi anak terutama jika terdapat rekod keganasan rumah tangga atau risiko lain.

Tanggungjawab Bekas Suami

Menurut perspektif Islam, tanggungjawab bekas suami tidak tamat dengan lafaz talak bahkan berterusan dalam beberapa bentuk kewajipan kewangan dan moral yang jelas digariskan oleh nas dan perundangan keluarga Islam. Para fuqaha seperti Ibnu Qudamah menegaskan bahawa suami yang menceraikan isterinya khususnya dengan talak raj'ie, tetap berkewajipan menanggung nafkah sepanjang tempoh iddah termasuk makanan, pakaian dan tempat tinggal demi memastikan kebajikan bekas isteri tidak terabai dalam fasa peralihan selepas perceraian. Kewajipan ini turut dinyatakan dalam undang-undang keluarga Islam di Malaysia melalui peruntukan mengenai nafkah iddah, mut'ah, nafkah anak serta hak tempat tinggal yang boleh diperintahkan oleh mahkamah. Secara terperinci, tanggung jawab bekas suami selepas perceraian merangkumi :

- Membayar nafkah iddah kepada bekas isteri
- Membayar mut'ah sebagai saguhati perceraian
- Menanggung nafkah anak-anak
- Menyediakan tempat tinggal yang sesuai bagi bekas isteri semasa iddah
- Menghormati hak hadhanah yang telah ditetapkan oleh mahkamah

Sumber-sumber fiqh dan perundangan menjelaskan bahawa kewajipan ini berpaksikan prinsip makruf (kebaikan yang diiktiraf syarak dan uruf) dan prinsip ihsan yang menggariskan bahawa hubungan suami isteri perlu diurus dengan adab walaupun selepas ikatan perkahwinan dibubarkan. Dalam konteks undang-undang keluarga Islam di Malaysia, seksyen-seksyen berkaitan nafkah isteri, nafkah iddah, mut'ah, nafkah anak dan hadhanah dalam akta serta enakmen negeri mengukuhkan lagi bahawa hak-hak ini bukan sekadar tuntutan moral tetapi hak perundangan yang boleh dikuatkuasakan melalui Mahkamah. Syariah Noriah dan Mohd Izhar (2020) dalam kajian mereka mendapati bahawa kegagalan bekas suami memenuhi tanggungjawab ini bukan sahaja melanggar peruntukan undang-undang malah turut bertentangan dengan ajaran Islam yang menekankan konsep makruf dalam setiap urusan berkaitan keluarga khususnya apabila melibatkan wanita dan anak-anak yang lebih terdedah kepada kerentanan sosioekonomi selepas perceraian.

Metodologi

Kajian ini menggunakan pendekatan kualitatif berasaskan kajian kepustakaan dan analisis dokumen sebagai kaedah utama. Pendekatan ini dipilih kerana fokus kajian adalah kepada analisis norma hukum Islam dan kerangka perundangan keluarga Islam di Malaysia.

Sumber data kajian terbahagi kepada tiga kategori utama. Pertama, sumber primer yang merangkumi al-Quran, hadis-hadis sahih dan kitab-kitab fiqh klasik seperti *al-Mughni* karya Ibnu Qudamah, *al-Fiqh 'ala al-Mazahib al-Arba'ah* oleh Al-Jaziri dan *Minhaj al-Talibin* oleh al-Nawawi. Sumber-sumber ini dirujuk bagi menentukan asas hukum mengenai perceraian, nafkah selepas perceraian dan hadhanah menurut perspektif syariah. Kedua ialah sumber sekunder yang meliputi Akta Undang-undang Keluarga Islam (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1984, enakmen undang-undang keluarga Islam negeri-negeri, keputusan kes Mahkamah Syariah di Malaysia serta buku dan artikel jurnal berkaitan nafkah, perceraian dan penguatkuasaan undang-undang keluarga Islam. Ketiga, kajian turut meneliti statistik dan laporan rasmi yang dikeluarkan oleh agensi seperti Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM), Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia (JKSM) dan Jabatan Perangkaan Malaysia khususnya berkaitan data perceraian, tuntutan nafkah dan pelanggaran perintah mahkamah.

Data yang diperoleh dianalisis menggunakan kaedah analisis kandungan (*content analysis*) dan analisis perbandingan. Analisis kandungan digunakan untuk mengenal pasti tema, prinsip dan kaedah hukum yang berkaitan dengan tanggungjawab bekas suami, nafkah selepas perceraian dan penguatkuasaan nafkah dalam sumber-sumber fiqh dan perundangan. Seterusnya, analisis perbandingan dilakukan antara prinsip hukum Islam yang dihipunkan daripada sumber turath dengan peruntukan undang-undang keluarga Islam di Malaysia serta amalan penguatkuasaan di Mahkamah Syariah bagi menilai sejauh mana keselarasan, jurang dan ruang penambahbaikan yang wujud dalam pelaksanaan semasa.

Dapatan dan Perbincangan

Isu Nafkah: Jurang antara Undang-Undang dan Realiti

Akta Undang-Undang Keluarga Islam (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1984 (Akta 303) memperuntukkan secara jelas hak isteri dan bekas isteri untuk menuntut nafkah iddah dan mut'ah di samping nafkah anak selepas perceraian. Peruntukan seperti seksyen 59 dan 66 memberi kuasa kepada Mahkamah Syariah untuk memerintahkan suami atau bekas suami membayar nafkah kepada isteri dan anak-anak, manakala seksyen 56 dan peruntukan berkaitan prosedur membolehkan isteri atau bekas isteri memfailkan tuntutan tersebut di mahkamah. Namun, selari dengan dapatan kajian terdahulu, kajian ini mendapati wujud jurang ketara antara kerangka undang-undang dengan realiti pelaksanaan di peringkat mahkamah dan masyarakat.

Pelbagai kajian dan laporan menunjukkan bahawa walaupun hak nafkah telah diiktiraf secara jelas, sebahagian besar bekas isteri masih berdepan kesukaran untuk mendapatkan nafkah iddah, mut'ah dan nafkah anak sama ada pada peringkat tuntutan mahupun penguatkuasaan selepas perintah dikeluarkan. Hal ini disumbang oleh faktor kelewatan proses mahkamah, kelemahan mekanisme penguatkuasaan, sikap culas sebahagian bekas suami serta kekangan sosioekonomi penerima nafkah.

Kelewatan Proses Mahkamah

Kelewatan dalam proses perbicaraan dan penyelesaian kes nafkah merupakan salah satu isu utama yang menjejaskan keberkesanan perlindungan hak nafkah bekas isteri dan anak. Bekas isteri lazimnya terpaksa menunggu dalam tempoh yang panjang sebelum sesuatu tuntutan nafkah diputuskan sedangkan mereka berada dalam keadaan kewangan yang terjejas selepas

perceraian. Menurut laporan statistik dan kenyataan rasmi Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia (JKSM), purata tempoh penyelesaian kes nafkah di Mahkamah Syariah lazimnya berada dalam lingkungan enam hingga dua belas bulan bergantung kepada kerumitan kes, beban kerja mahkamah dan tahap kerjasama pihak-pihak (Siti Madiah Ruzmi et al 2025).

Kelewatan ini memberi kesan berganda kepada penerima nafkah khususnya wanita B40 dan ibu tunggal yang terpaksa menanggung sendiri kos sara hidup dan perbelanjaan anak tanpa sokongan konsisten daripada bekas suami sepanjang tempoh menunggu keputusan. Kelewatan proses bukan sahaja berpunca daripada faktor teknikal prosiding (seperti penangguhan sebutan, kegagalan hadir pihak dan kekurangan pegawai) tetapi turut berkait dengan ketiadaan mekanisme interim yang mencukupi seperti perintah nafkah sementara dan akses pantas kepada skim pendahuluan nafkah (Bernama 2025)

Kelemahan Penguatkuasaan

Kelemahan penguatkuasaan perintah mahkamah menjadi isu yang kritikal. Walaupun Mahkamah Syariah mempunyai kuasa untuk mengeluarkan perintah seperti komital (pemenjaraan), denda, perintah tahanan pendapatan dan sitaan harta, mekanisme penguatkuasaan ini sering dianggap kurang efektif dan tidak digunakan secara optimum berbanding mekanisme pelaksanaan di mahkamah sivil. Dari sudut perundangan, penghutang nafkah yang ingkar perintah mahkamah boleh dikenakan hukuman penjara atau

denda di bawah peruntukan kesalahan menghina mahkamah yang mana dalam konteks Akta 303 dan enakmen negeri lazimnya memperuntukkan hukuman penjara sehingga tiga tahun, denda sehingga lima ribu ringgit atau kedua-duanya sekali. Namun, realiti menunjukkan bahawa tindakan komital dan hukuman tegas masih jarang dipohon dan dilaksanakan. Antara yang menjadi punca adalah disebabkan kekangan prosedur, pertimbangan kebajikan anak serta keengganan isteri untuk menanggung risiko konflik yang lebih serius dengan bekas suami (Seksyen 128, Akta 1984).

Isu Hadhanah: Konflik Berterusan antara Bekas Pasangan

Isu hadhanah atau penjagaan anak merupakan antara isu yang paling sensitif dan kompleks dalam konteks perceraian di Malaysia. Kajian ini mengenal pasti beberapa isu utama berkaitan hadhanah termasuk perebutan hak penjagaan anak, ketidakpatuhan terhadap perintah hak lawatan, isu pembajakan anak (*child abduction*) dan perubahan agama selepas perceraian.

Prinsip utama dalam hukum Islam dan undang-undang keluarga Islam Malaysia ialah kepentingan terbaik kanak-kanak (*best interest of the child*) mestilah diutamakan dalam setiap keputusan berkaitan hadhanah. Kajian Ahmad Hidayat dan Nurul Huda (2021) mendapati bahawa ramai bekas pasangan gagal mematuhi perintah mahkamah berkaitan hak lawatan dan penyerahan anak sama ada dengan sengaja menghalang lawatan atau tidak hadir untuk mengambil peluang lawatan yang diberikan. Ketidakpatuhan ini memberi kesan negatif yang signifikan kepada perkembangan psikologi dan emosi anak termasuk timbulnya rasa keliru, cemas dan tertekan akibat konflik berpanjangan antara ibu bapa.

Tanggungjawab Bekas Suami: Antara Kewajipan dan Realiti

Dari perspektif hukum Islam, tanggungjawab bekas suami adalah jelas dan tidak boleh diabaikan. Namun kajian ini mendapati bahawa terdapat beberapa faktor yang menyumbang kepada kegagalan bekas suami memenuhi tanggungjawab mereka termasuk faktor ekonomi, faktor psikologi dan emosi serta kekurangan kesedaran undang-undang.

Dari sudut ekonomi, peningkatan kos sara hidup, pendapatan yang tidak stabil serta kegagalan merancang kewangan secara berdisiplin menyukarkan sebahagian bekas suami untuk memenuhi kewajipan nafkah secara tetap terutamanya apabila mereka mempunyai tanggungan baharu sekiranya berkahwin semula dengan pasangan yang lain. Namun, faktor ekonomi ini sering bercampur dengan faktor psikologi dan emosi seperti dendam, rasa sakit hati dan konflik yang berpanjangan dengan bekas pasangan. Noriah dan Mohd Izhar (2020) mendapati bahawa dendam, rasa sakit hati dan konflik yang tidak diselesaikan antara bekas pasangan sering menyebabkan bekas suami dengan sengaja tidak mematuhi perintah nafkah sebagai bentuk pembalasan. Kekurangan pendidikan tentang hak dan tanggungjawab selepas perceraian dalam kalangan masyarakat Islam di Malaysia turut menyumbang kepada masalah ini.

Pengaruh media dan budaya sekeliling juga kadangkala menggambarkan tanggungjawab nafkah secara dangkal atau negatif sekaligus mempengaruhi sikap terhadap kewajipan ini. Kekurangan pendidikan berstruktur mengenai hak dan tanggungjawab selepas perceraian di peringkat kursus pra-perkahwinan, masjid dan institusi pendidikan turut menyumbang kepada berulangnya masalah culas nafkah dalam masyarakat.

Cadangan Penambahbaikan

Berdasarkan dapatan kajian, beberapa cadangan dikemukakan untuk menangani isu-isu yang telah dikenal pasti. Cadangan ini merangkumi aspek penguatkuasaan undang-undang, pemerkasaan sokongan kewangan kepada penerima nafkah, pengukuhan mekanisme penyelesaian pertikaian secara damai, peningkatan literasi undang-undang dalam kalangan masyarakat serta usaha penyelarasan undang-undang antara negeri.

Pertama, cadangan pengukuhan mekanisme penguatkuasaan perintah nafkah dan hadhanah melalui pelaksanaan undang-undang yang lebih tegas dan sistematik. Ini termasuk memperkemas prosedur pelaksanaan perintah nafkah, memudahkan akses kepada perintah tahanan pendapatan, sitaan harta dan sekatan tertentu seperti sekatan perjalanan terhadap penghutang nafkah yang culas serta mempercepatkan proses mahkamah bagi kes-kes nafkah dan hadhanah yang melibatkan keperluan mendesak penerima nafkah. Di samping itu, hukuman terhadap pihak yang ingkar perintah mahkamah sama ada melalui komital, denda atau tindakan lain perlu digunakan dengan lebih konsisten dan berkesan sebagai bentuk pencegahan umum dan khusus, selari dengan peruntukan undang-undang dan prinsip keadilan Islam.

Kedua ialah cadangan bagi menubuhkan dana nafkah khas di peringkat negeri dan nasional yang berfungsi memberikan bantuan kewangan sementara kepada bekas isteri dan anak-anak yang tidak menerima nafkah walaupun telah mempunyai perintah mahkamah. Model ini boleh diambil daripada amalan beberapa negara majoriti Muslim seperti Jordan dan Maghribi yang menubuhkan dana nafkah (*maintenance funds*) bagi melindungi kebajikan keluarga sementara tunggakan nafkah dituntut daripada penghutang melalui tindakan undang-undang. Dalam

konteks Malaysia, dana sebegini boleh diuruskan melalui Bahagian Sokongan Keluarga (BSK) dengan sokongan kerajaan, institusi zakat dan sumbangan sosial korporat serta disertai mekanisme pemulihan yang jelas terhadap bekas suami yang culas.

Seterusnya, pengukuhan mekanisme penyelesaian pertikaian secara damai perlu diberi perhatian melalui pelaksanaan program mediasi dan kaunseling secara mandatori sama ada sebelum atau selepas perceraian. Langkah ini penting bagi membantu bekas pasangan mencapai persetujuan secara harmoni, mengurangkan konflik berpanjangan serta meminimumkan kesan negatif terhadap kebajikan anak-anak. Pelaksanaan yang sistematik dan berstruktur juga dapat mengurangkan beban institusi kehakiman serta mempercepatkan penyelesaian pertikaian keluarga.

Keempat peningkatan tahap literasi undang-undang dalam kalangan masyarakat perlu diperkasakan melalui peluasan program pendidikan dan kesedaran awam berkaitan hak dan tanggungjawab selepas perceraian. Usaha ini boleh dilaksanakan melalui penambahbaikan modul Kursus Pra-Perkahwinan sedia ada dengan memasukkan elemen yang lebih komprehensif berkaitan implikasi undang-undang perceraian termasuk aspek nafkah, hadhanah dan penguatkuasaan perintah mahkamah. Pendedahan awal ini dijangka dapat membentuk kefahaman yang lebih baik serta mengurangkan pertikaian pada masa hadapan.

Terakhir ialah cadangan bagi penyelarasan undang-undang keluarga Islam antara negeri-negeri di Malaysia wajar dipertingkatkan bagi memastikan keseragaman peruntukan dan pelaksanaan. Ketidaksamaan undang-undang antara negeri boleh menimbulkan kekeliruan, ketidakpastian serta potensi ketidakadilan kepada pihak-pihak yang terlibat. Oleh itu, usaha penyelarasan ini penting bagi memperkukuh sistem perundangan keluarga Islam agar lebih konsisten, telus dan berkesan dalam melindungi hak semua pihak.

Kesimpulan

Kajian ini telah menganalisis isu pengurusan pasangan selepas perceraian daripada perspektif hukum Islam dalam konteks Malaysia dengan memberi tumpuan kepada aspek perundangan, pelaksanaan serta implikasi sosial terhadap bekas pasangan dan anak-anak. Dapatan kajian menunjukkan bahawa walaupun Malaysia mempunyai rangka perundangan keluarga Islam yang relatif komprehensif, masih wujud jurang ketara antara peruntukan undang-undang dengan pelaksanaan sebenar di peringkat mahkamah, agensi pelaksana dan masyarakat.

Isu nafkah, hadhanah dan pelaksanaan tanggungjawab bekas suami kekal sebagai cabaran utama khususnya dari sudut penguatkuasaan perintah mahkamah dan pematuhan sukarela oleh pihak bertanggungjawab. Hal ini perlu ditangani secara holistik melalui pendekatan undang-undang, sosial dan pendidikan. Hukum Islam sebenarnya telah menyediakan garis panduan yang lengkap dan adil untuk mengurus hubungan antara bekas pasangan selepas perceraian, namun kejayaan pelaksanaannya bergantung kepada komitmen semua pihak yang terlibat.

Selain itu, perkembangan dasar dan inisiatif seperti pengukuhan peranan Bahagian Sokongan Keluarga (BSK), mekanisme pendahuluan nafkah serta usaha memperkemas instrumen penguatkuasaan seperti potongan gaji, pembekuan akaun dan komital menunjukkan kesedaran yang semakin meningkat terhadap keperluan melindungi hak ekonomi bekas isteri dan anak-anak. Walau bagaimanapun, keberkesanan langkah-langkah ini masih memerlukan

pemantauan rapi, penambahbaikan berterusan dan penyelarasan yang lebih sistematik antara negeri bagi mengurangkan ketidaksamaan dari sudut bidang kuasa dan amalan.

Kajian lanjut disarankan untuk meneliti keberkesanan mekanisme penguatkuasaan sedia ada dan impak program-program intervensi yang telah dilaksanakan khususnya dalam membantu bekas isteri dan anak-anak mendapatkan hak mereka yang telah dijamin oleh undang-undang Islam dan perundangan Malaysia.

Penghargaan:	Penulis merakamkan setinggi-tinggi penghargaan kepada Universiti Teknologi Mara (UiTM) atas sokongan dan kemudahan yang diberikan sepanjang kajian ini dijalankan..
Penyataan Pembiayaan:	Kajian ini tidak menerima sebarang pembiayaan.
Pernyataan Konflik Kepentingan:	Penulis mengisytiharkan bahawa tiada konflik kepentingan berkaitan penerbitan kertas kerja ini. Semua penulis telah menyumbang kepada kajian ini dan telah meluluskan versi akhir manuskrip untuk penyerahan kepada International Journal of Law, Government and Communication (IJLGC).
Pernyataan Etika:	Kajian ini tidak melibatkan sebarang responden manusia, haiwan, atau data sensitif yang memerlukan kelulusan etika. Penulis mengesahkan bahawa penyelidikan ini telah dijalankan selaras dengan prinsip integriti akademik dan piawaian etika penerbitan yang diterima umum.
Pernyataan Sumbangan Penulis:	Semua penulis telah menyumbang secara signifikan terhadap pembangunan manuskrip ini. [Penulis A] bertanggungjawab terhadap pengkonsepian, metodologi dan penyeliaan keseluruhan kajian. [Penulis B] mengendalikan pengumpulan data, analisis serta tafsiran dapatan kajian. [Penulis C, D, E dan F] menyumbang kepada sorotan literatur, penyediaan draf, dan semakan kritikal manuskrip. Semua penulis telah membaca dan meluluskan versi akhir manuskrip sebelum penyerahan..

Rujukan

- Abd Malib, M., Gajah, K. A., Rabu, N., Ismail, M., Aziz, M. K. N. M., Ayub, M. S., et al. (2024). Kit BanTow: Solusi langkah pertama pasca perceraian. *Journal of Islamic Philanthropy and Social Finance*, 4(2), 124–139.
- Abu Daud, S. ibn al-Ash'ath. (n.d.). *Sunan Abi Dawud*. Dar al-Kitab al-'Arabi.
- Abdullah, R. (2019). Nafkah selepas perceraian: Realiti dan cabaran dalam masyarakat Islam Malaysia. *Jurnal Fiqh*, 16(2), 55–84.
- Akta Undang-Undang Keluarga Islam (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1984 (Akta 303).
- Al-Jaziri, A. R. (2003). *Al-fiqh 'ala al-mazahib al-arba'ah* (Vol. 4). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Bernama
(https://www.bernama.com/bm/ekonomi/news_bajet.php/news.php?id=2415748&utm_source=)
- Buang, A. H., & Mohd Harun, N. H. (2021). (2021). Isu-isu hadhanah dalam undang-undang keluarga Islam di Malaysia: Satu analisis. *Jurnal Syariah*, 29(2), 145–178.
- Ibn Qudamah, A. A. (n.d.). *Al-mughni* (Vol. 8). Maktabah al-Qahirah.
- Ismail, M. H., & Isa, M. A. N. M. (2024). Analisis item nafkah selain keperluan asas dalam perintah nafkah. *Malaysian Journal of Law & Society*, 34(1).
- Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia. (2022). *Laporan tahunan Mahkamah Syariah Malaysia 2022*. Jabatan Perdana Menteri.
- Jabatan Kemajuan Islam Malaysia. (2022). *Statistik perceraian umat Islam Malaysia 2022*. JAKIM.
- Kusrin, Z. M. (2018). Mut'ah dalam perceraian: Analisis peruntukan dan amalan di Malaysia. *Malaysian Journal of Syariah and Law*, 6(1), 37–58.
- Mohamed, N., & Mohd Kashim, M. I. A.. (2020). Tanggungjawab bekas suami selepas perceraian: Analisis daripada perspektif hukum Islam dan undang-undang keluarga Islam Malaysia. *Journal of Fatwa Management and Research*, 21(1), 89–112.
- Roslee, N. A. B., Mas'ad, M. A., Ismail, A. M., Salleh, N. I., Aziz, S. K. A., Muhammad, M. A., & Din, W. N. W. M. (2025). Pengabaian nafkah 'iddah: Perspektif hukum syarak dan undang-undang keluarga Islam di Malaysia: The failure to provide 'iddah maintenance: An analysis from the perspectives of Syariah law and Islamic family law in Malaysia. *International Conference of Postgraduate Students and Academics in Syariah and Law*, 6(1), 236–243.
- Ruzmi, S. M., Ab Halim, A. H., & Hashim, F. Y. (2025). Pelaksanaan dan penguatkuasaan perintah nafkah tertunggak oleh Bahagian Sokongan Keluarga: Satu sorotan literatur: Implementation and enforcement of arrears alimony orders by the Family Support Division: A literature highlight. *'Abqari Journal*, 32(1), 88–106.
- Shah, H. A. R., Nazaruddin, N. J., Mazlan, W. N. H. W., Zamri, A., Sabir, W. S. M., Haniff, N. A. A. I., & Dahalan, K. A. (2025). Kedudukan nafkah sebagai hutang menurut hukum syarak dan undang-undang keluarga Islam: Analisis penguatkuasaan oleh Bahagian Sokongan Keluarga di Malaysia. *International Conference on Syariah, Law and Science (CFORSJ i-CONF)-CFORSJ Procedia*, 3(1), 475–490. Penerbit USIM.
- Zainab binti Zakaria & Aliffa Alicia binti Azhar lwn Abu Hanifah bin Ros, Kes Mal (Rayuan) No. 2312-A0010-001-0129 (Mahkamah Rayuan Syariah Selangor, 21 Februari 2025)
- Zin, N. M. (2020). Konflik bidang kuasa dalam kes hadhanah melibatkan perkahwinan campur di Malaysia. *Kanun: Jurnal Undang-Undang Malaysia*, 32(1), 1–28.